

Prosjektbeskrivelse Hordaland fylkeskommune Grethe Fatima Syéd

Med ordet «realisme» menes hundre forskjellige ting. Det er som en kjøkkenrøyk der en ikke kan se konturene skarpt. Lukten derimot, er ikke til å ta feil av.

Beskrivelsen er Frederik Tygstrups. Den innleder hans bidrag i *Gensyn med realismen* (1996), en av mange utgivelser som de siste tjue år har kommet om realisme i Danmark. Her hjemme er det derimot lite blest om den litteraturen som utgjør størstedelen av utgivelsene i bokheimen. Jeg søker med dette om en støtte på kr. 50.000,- til å skrive monografien *Bortgjemte, glemte, men også nokså kjente. Norske realistiske litteratur de siste hundre år*. Boken vil inneholde et utvalg lesinger av norske forfattere fra ca. 1900 til idag, både kjente og ukjente, og både slike som opplest og vedtatt er realister, og andre som ikke er profilert som det. Av disse har ikke mindre enn tre en sterk Hordalands-tilknytning, og representerer en bredde av ulike faser, tidsperioder og miljø som det er viktig å ta vare på: Torborg Nedreaas, Lillian Clausen Mangerøy og Tomas Espedal. Nedreaas både med oppvekstbeskrivelser fra borgerskapets byliv tidlig på 1900-tallet og formative erfaringer fra Stord, Mangerøy med fortellinger fra drabantbyer og strilelandet i Nordhordland mot slutten av samme hundreår, Espedal med høyst aktuelle romaner med handling fra dagens kunstnerliv. Mens først- og sistnevnte av de tre er viden kjent, er Mangerøy ikke et stort navn i det litterære landskapet i dag. Dette til tross for hennes udiskutable kvalitet. Dette ønsker jeg å gjøre noe med, ikke bare for hennes del, men også for flere andre. Sentrale tema i boken vil bli bl.a. *barnet, arbeidet, kjærligheten* og det tekst-interne synet på kunst. Først og sist vil det bli viktig å virkelig *gå inn i* tekstene. Min metode er å gi tid og plass til enkeltscener, motiv og sitat.

Hva realisme er kan sees som et *sjangerspørsmål*. Realistisk lyrikk hører man sjelden om; realismen er knyttet til romanen slik den har vokst frem fra 1800-tallet. Det kan dermed også sees som et *historisk spørsmål*. Ibakt i det historiske er det ikke uvanlig å tenke det som et *politisk spørsmål*. Harriet Beecher Stowes *Uncle Tom's Cabin* (1852) skal f.eks. være en av få bøker som har forandret verdenshistorien, idet den var viktig i arbeidet frem mot avskaffelsen av slaveriet. Videre kan spørsmålet sies å være et *kjønns spørsmål*. Kvinnelige forfattere og lesere har vært viktig for realismen fra første stund, kanskje fordi romanen verken ga eller krevde samme kulturelle kapital som lyrikken og dramaet. Den realistiske romanen var også den første som erobret et *massemarked*, og gjorde forfatteren i stand til å innkassere betydelig økonomisk gevinst. Dermed er det også et *økonomisk og sosiologisk spørsmål* inne i bildet. Til dette kommer at realisme uten tvil er et spørsmål om *stil*. En realistisk skrivemåte bedriver ikke høytropende formeksperiment. Den

peker sjelden på sin egen status som skrevet. Språket glir uten altfor mye motstand, historien går opp uten at for mange tråder blir hengende igjen. Til sist kan spørsmålet om realisme i høyeste grad sies å være et *kvalitetsspørsmål*. For noen er ordet realistisk synonymt med *kjedelig*, men hvis noe blir sagt å *ikke* være realistisk, betyr det at det ikke overbeviser.

Boken jeg planlegger er i tråd med en vending man har sett internasjonalt de seinere årene, mot en fornyet interesse for realisme, der man ikke lenger ser på realistisk litteratur som naiv og usofistikert. Fra å ha levd en prestisjemessig skyggetilværelse bak modernismen, har det vokst frem en økende bevissthet om at *også realismen er formbevisst* og hviler på et trygt bygd fundament. Realisme er like avansert som modernisme. Like undersøkende, om enn ikke like utprøvende. Den er det bare *på en annen måte*, og krever kanskje en mer oppmerksom lesere for virkelig å folde seg ut. Dessuten er *følelsene* på vei tilbake i tenkingen rundt litteratur. Det skjer en *affektiv vending*; medlidenhet o.l. tillates mer enn før. Alt dette taler mitt bokprosjekts sak.

Mine kvalifikasjoner: Jeg er PhD i nordisk litteraturvitenskap, og har, blant annet med støtte fra Bergen kommune, gitt ut boken *Olav Duun. Kunsten, døden og kjærlighetens dikter* (2015), som har fått strålende kritikker bl.a. i *Aftenposten*, *Morgenbladet*, *Adresseavisen* og *Dag og tid*. Jeg har tidligere undervist ved UiB; i 2012 hadde jeg et fordypningsemne av særlig relevans for boken jeg nå søker støtte til: *Norsk realisme fra 1930-tallet til idag*. I tillegg har jeg publisert to artikler med «realisme» i tittelen (om Duun i *Edda* 2/2009 og om Torborg Nedreaas og Tomas Espedal samme sted 1/2016 – denne utgjør også et ledd i arbeidet frem mot den ferdige boken). Jeg har også skrevet essay og kronikker, samt deltatt i debatter i dagspressen. Jeg vil understreke at jeg har beveget meg ut av det akademiske. For meg er det avgjørende å drive *formidling*. Arbeidet med Duun, og ikke minst mottakelsen, også i bokbad og andre møter med leserne, har overbevist meg både om at det er *mulig* å nå ut med tanker om litteratur som har en viss grad av kompleksitet, og at det er et *behov* for det. For mens vi oversvømmes av forfatterbiografier, driver ikke mange utenfor akademia *nærlesing* av verkene som gjorde de biografiserte personene interessante i første omgang. Jeg er derfor trygg på at prosjektet både er nødvendig og gjennomførbart.

Boken er tenkt med et omfang på 200–250 sider, illustrert i svart-hvitt og innbundet i biografiformat. Dens målgruppe er et allment litterært interessert publikum. Stipendet har stor betydning for realisering av prosjektet. Vedlagt er intensjonsavtale med Vidarforlaget ved forlagssjef Gunnar Totland.

Tentativ innholdsfortegnelse

1) **Realisme da.** Hva er realisme? Historisk overblikk.

2) **Den seine Olav Duun (1876–1939). Bygdekonflikter og tekstkompakthet.** Den seine Duun er mer stilisert enn den tidlige; de breie skildringene er erstattet av en fortettet og *symbolsk* realisme, som også i komposisjon og skrivemåte fremstår som ladet, med hyppige referanser til andre tekster. Samtidig er outsiderperspektivet bevart, interessen for den ulykkelige, morderen og den sinnssyke, og hva som kan skje med oss alle i møtet med ondskap og endetid.

3) **Magnhild Haalke (1885–1984). Lærerinneliv og lyse netters undring.** Haalke høstet internasjonal suksess i sin samtid, mest for *Allis sønn* (1935), den første av i alt 27 bøker fra hennes hånd. I likhet med Duun hadde hun et langt virke som lærer. I våre dager sees en velfortjent og fornyet interesse for Haalke, som her vil bli forsøkt begrunnet.

4) **Torborg Nedreaas (1906–87). Realismens lavmælte estetikk.** *Av måneskinn gror det ingenting* (1947) har alltid vært sett på som en roman om abort. Den er imidlertid også en roman som diskuterer kunst og kunstnere, kunstens funksjon, vesen og verdi. I motsetning til f.eks. Espedals høylytte måte å gjøre det på, må man imidlertid gå fininnstilt til verks for å få øye på det her.

5) **Lillian Clausen Mangerøy (1940–). Naturalistisk realisme i drabantby og bygd.** I årene 1981–95 ga Mangerøy ut 7 romaner. Hun fikk gode kritikker, flere priser, og ble sammenlignet med Duun og Bjørnson. Siden har det vært stille. I dette betydelige samtidsforfatterskapet skildres omsorgssvikt og alkoholisme, men også den tunge skjønnheten i gårdsarbeid som følger døgnets og årstidenes rytme, samhold på tvers av generasjoner og møter med noe sant menneskelig.

6) **Tomas Espedal (1961–). Realisten som modernist.** Den selvbevisste og selvrefleksive kunstneren som ikke bare *går*, men langt på vei *vegeterer* i andre kunstneres fotspor, kan synes som langt fra en realist. Men hva er konseptet *selvfiksjon*, om ikke å komme nærmere tingene? Tematisk er Espedal like mye realist som de andre i dette selskapet; han interesserer seg for kjærlighet og arbeid, og har særlig opptattheten av *det stygge* felles med Nedreaas.

7) **Realisme nå.** Espedals kollega i selvfiksjonen er Karl Ove Knausgård. Begge driver detaljrik beskrivende subjektivism, som var noe den aller første realismen ble kritisert for. Betraktelig mindre gjennomslag har Odd Klippenvåg hatt. Men Klippenvåg har en interesse også for annen kunst enn den litterære, som han deler med flere på listen. I motsatt ende peker Ingvild Rishøi seg ut, fordi hun med sine språklige kresne og nyanserike noveller forener kvalitet og sosialt engasjement, i en tid der mange forfattere ser ut til å skrive mest av alt om forfattere som skriver.